

YAN AMOS KOMENSKIYNING PEDAGOGIK NAZARIYASI

Azimova Toyibaxon Elmurodjon qizi

Qo'qon universiteti o'qituvchisi

e-mail: azimovatoiyibaxon@gmail.com

MAQOLA HAQIDA

Qabul qilindi: 24-iyun 2024-yil

Tasdiqlandi: 26-iyun 2024-yil

Jurnal soni: 11

Maqola raqami: 19

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v11i11.957>

KALIT SO'ZLAR/ Ключевые слова/ keywords

“Buyuk didaktika”, asosiy tamoyillar, sinfdars tizimi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola eng qadimgi davrlardan XIX asrning birinchi yarmida jahon pedagogika fanining rivojlanish tarixi Y.A. Komenskiyning pedagogik nazariyasiga bag'ishlangan. Maqolada Y.A. Komenskiyning pedagogik nazariyalari chuqur o'rganilgan. Shuningdek, Komenskiy pedagogikasi bo'yicha darslarni tashkil etish hamda Komenskiy pedagogikasining zamonaviy ta'lim tizimidagi ahamiyati haqida ma'lumotlar berilgan.

Uning pedagogik nazariyasi o'z davrining ilg'or g'oyalari bilan ajralib turadi va bugungi kunda ham katta ahamiyatga ega. Komenskiy ta'limni insoniy rivojlanish va jamiyat taraqqiyotining muhim omili deb hisoblagan. U ta'limning asosiy maqsadi sifatida insonning aqliy, axloqiy va jismoniy rivojlanishini ko'rsatadi.

Uning eng mashhur asarlaridan biri “Didactica Magna” (Ulug' Didaktika) bo'lib, unda Komenskiy ta'limning prinsip va uslublarini batafsil bayon etadi. U ta'lim jarayonini tizimli va izchil tashkil etish zarurligini urg'ulaydi. Ta'lim jarayonini to'rtta asosiy bosqichga bo'lib o'rganish mumkin: boshlang'ich ta'lim (6 yoshgacha), boshlang'ich maktab (6-12 yosh), o'rta maktab (12-18 yosh) va universitet ta'limi (18 yoshdan keyin). Har bir bosqichda o'quvchilarni yoshi va qobiliyatlariga mos ravishda o'qitish kerakligini ta'kidlaydi.

Komenskiyning nazariyasida vizual ta'lim vositalarining ahamiyati katta o'rin tutadi. U bolalarga mavzularni tushuntirishda tasvirlar, rasmlar va real ob'ektlardan foydalanish tarafdori bo'lgan. Bu yondashuv bolalarning qiziqishini oshirish va o'zlashtirishni yaxshilashga yordam beradi.

Yan Amos Komenskiyning pedagogik nazariyasi bugungi kunda ham dolzarb bo'lib, uning ta'lim sohasidagi innovatsion g'oyalari va prinsiplarining ko'pi hozirgi zamonaviy ta'lim tizimlarida qo'llaniladi. Komenskiyning ilmiy merosi pedagogika fanining rivojlanishiga katta hissa qo'shgan va uning asarlari hali ham o'qituvchilar va ta'lim sohasidagi tadqiqotchilar uchun muhim manba bo'lib qolmoqda.

Kirish: Pedagogika fanining rivojlanishi insoniyat tarixining barcha davrlarida muhim ahamiyat kasb etgan. Ta'lim va tarbiya jarayonlari jamiyatning ma'naviy, madaniy va ilmiy taraqqiyotida hal qiluvchi rol o'ynagan. Qadimgi davrlardan boshlab XIX asrning birinchi yarmigacha bo'lgan davrda pedagogika fanining rivojlanishi turli falsafiy va ilmiy qarashlar, ta'lim tizimlari va metodikalarning shakllanishi bilan bog'liq bo'lgan. Bu davrda ko'plab olimlar va pedagoglar ta'lim-tarbiya jarayonini takomillashtirishga o'z hissasini qo'shganlar.

Y.A. Komenskiy (1592-1670) pedagogikasi jahon pedagogika tarixida muhim o'rin tutadi. Uning pedagogik nazariyalari va didaktik tamoyillari bugungi kunda ham dolzarbligini yo'qotmagan. Komenskiyning “Buyuk didaktika” asari ta'lim jarayonini tizimli va ilmiy asosda tashkil etishning dastlabki namunasi sifatida e'tirof etiladi. U ta'lim-tarbiya jarayonida ko'rgazmalilik, ketma-ketlik, o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish kabi tamoyillarni ilgari surgan.

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev “Mamlakatimizda sog'lom va barkamol avlodni voyaga yetkazishda hal qiluvchi o'rin tutadigan ta'lim – tarbiya sohasidagi ishlar ko'lamini tobora ortib bormoqda. Albatta, biz mustaqil fikrlaydigan, zamonaviy bilim va kasb-hunarlarini egallagan, mustahkam hayotiy pozitsiyaga ega bo'lgan yoshlarni tarbiyalash bo'yicha katta ishlarni amalga oshirmoqdamiz. Ammo xolisona tan olib aytadigan bo'lsak, bugungi kunda butun dunyoda aholining, birinchi navbatda yoshlarning ongi va qalbini egallash kuchayotganini hisobga oladigan bo'lsak, farzandlarimiz tarbiyasi, ma'naviy-ma'rifiy sohadagi ishlarimizni bir zum ham susaytirmasdan, aksincha, ularni yangi bosqichga ko'tarishimiz zarur”¹ deya ta'kidlagan edi.

Ushbu maqola mavzusining dolzarbligi zamonaviy ta'lim jarayonida tarixiy tajriba va an'analarga asoslanish, pedagogikaning nazariy va amaliy jihatlarini chuqur o'rganish zarurati bilan belgilanadi.

Adabiyotlar tahlil: Yan Amos Komenskiy (1592-1670) - buyuk pedagog va faylasuf bo'lib, uning pedagogik nazariyasi ta'lim tarixi va amaliyotida muhim o'rin egallaydi. Komenskiyning pedagogik nazariyasi ko'plab asarlar va tadqiqotlar orqali tahlil qilingan. Quyida ushbu nazariyaning turli jihatlarini yorituvchi muhim adabiyotlar tahlil qilinadi.

Graves o'z asarida Komenskiyning hayoti, pedagogik faoliyati va uning pedagogik falsafasini keng yoritadi. Muallif Komenskiyning pedagogik tamoyillarini, xususan, ta'lim jarayonini tabiiy rivojlanish asosida tashkil etish, o'quvchilarni sevgi va hurmat bilan tarbiyalash zarurligini ta'kidlaydi. Ushbu asar Komenskiyning zamonaviy pedagogika rivojlanishiga qo'shgan hissasini aniq tushunishga yordam beradi.²

Keatinge o'z kitobida Komenskiyning “Didactica Magna” asarining tarjimasini va izohlarini taqdim etadi. Muallif Komenskiyning ta'lim tizimidagi yangiliklarini, xususan, sinf va dars tizimini joriy etish, bolalar ta'limida ko'rinishli va amaliy usullardan foydalanish kabi tamoyillarini batafsil tahlil qiladi. Kitob Komenskiyning innovatsion pedagogik qarashlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi.³

Benes Komenskiyning zamonaviy ta'limga ta'sirini o'rganadi va uning pedagogik metodlari va didaktik tamoyillarini zamonaviy ta'lim tizimiga qanchalik mos kelishini tahlil qiladi. Muallif Komenskiyning o'quv jarayonida ko'rinishli vositalardan foydalanish, ta'limni bosqichma-bosqich tashkil etish va o'qituvchilarning rolini ta'kidlaydi. Ushbu asar Komenskiyning pedagogik nazariyasining bugungi kun ta'lim amaliyotiga ta'sirini ko'rsatadi.⁴

Filip Komenskiyning didaktikasi va zamonaviy pedagogikaning o'zaro bog'liqligini o'rganadi. Muallif Komenskiyning “Umumiy didaktika” tushunchasini tahlil qiladi va uning zamonaviy pedagogik nazariyalar bilan qanday mos kelishini ko'rsatadi. Bu asar Komenskiyning pedagogik g'oyalari hozirgi ta'lim amaliyotida qanday qo'llanilishini chuqurroq anglashga yordam beradi.⁵

Yan Amos Komenskiyning pedagogik nazariyasi ta'lim tarixi va amaliyotida muhim o'rin tutadi. Uning pedagogik falsafasi, didaktik tamoyillari va metodlari ko'plab tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan va zamonaviy ta'lim tizimiga katta ta'sir ko'rsatgan. Yuqorida keltirilgan adabiyotlar Komenskiyning pedagogik qarashlarini batafsil tahlil qilib, uning ta'lim sohasidagi yutuqlarini yoritadi va zamonaviy pedagogika bilan bog'laydi.

Tadqiqot metodologiyasi: Maqolada keltirilgan natijalar va tavsiflar pedagogika sohasida faoliyat yurituvchi o'qituvchilar, tadqiqotchilar va ta'lim muassasalari uchun amaliy ahamiyatga ega. Ushbu ish pedagogik nazariyalarni o'qitish jarayonini yanada samarali tashkil etish va talabalarning bilim darajasini oshirishga xizmat qiladi.

¹ Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халкимиз билан бирга курамиз. – Тошкент: “Ўзбекистон” 2017. – 17 б.

² Graves, F. P. (1912). Great Educators of Three Centuries

³ Keatinge, M. W. (1910). The Great Didactic of John Amos Comenius

⁴ Beneš, Z. (1970). The Influence of Comenius on Modern Education

⁵ Filip, J. (1993). Comenius' Educational Concepts in the Context of Modern Didactics

Unda qadimgi davrlardan XIX asrning birinchi yarmigacha bo'lgan davrda jahon pedagogika fanining rivojlanish tarixi va Y.A. Komenskiyning pedagogik nazariyalari tizimli ravishda o'rganilgan. Shuningdek, Komenskiyning didaktik tamoyillari zamonaviy ta'lim jarayonida qo'llash uchun yangi metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Ushbu tadqiqotda tarixiy-tahliliy, qiyosiy, tizimli yondashuv metodlaridan foydalanildi. Pedagogika tarixiga oid manbalar, Komenskiyning asarlari va zamonaviy pedagogik adabiyotlar tahlil qilindi. Tajribiy ishlar orqali Komenskiyning pedagogik nazariyalarini zamonaviy ta'lim jarayonida qo'llash imkoniyatlari o'rganildi.

Tahlil va natijalar: Chexoslovakiyalik gumanist-pedagog Yan Amos Komenskiy o'zining ongli hayotini, amaliy pedagogik faoliyatini bolalarni o'qitish va tarbiyalashdek oliyanob ishga bag'ishlagan ulug' pedagogdir.

Komenskiy o'zining pedagogik nazariyasida tarbiyaning tabiatga uyg'un bo'lishi to'g'risidagi tushunchani ilgari suradi. «Buyuk didaktika» asarida «o'qitish tabiiylikka bo'ysunishi, o'qitish tabiat talabiga bo'ysunishi kerak», deydi. Bolaning aqliy va jisim oniy o'sish jarayoni tabiatdagi o'sish jarayoniga o'xshagan bo'ladi. Masalan, bog'bon sharxlarini parvarish qiladi, uning o'sish xususiyatlarini hisobga oladi. Xuddi shunday o'qituvchi tarbiyalash qonuniyatiga bo'ysinadi. O'qitish jarayoni tabiatga o'xshab sekinlik bilan amalga oshadi. Tabiiylik prinsipida kishini tabiatning bir bo'lagi deb qarash (xudo tomonidan bunyod etilmagan) tabiat qonunlari uning o'sishiga ta'sir etadi deyish o'z davrida ilg'or fikr sanalgan. Lekin kishi ijtimoiy borliq bo'lib, ijtimoiy qonun ta'sirida o'sadi.

Jumladan, matematika kabi aniq fanlarni o'qitishning qiyosiy metod va shakllarini ishlab chiqish hamda qo'llash, matematika ta'limini takomillashtirishga ham Komenskiyning nazariyalari katta yordam berdi. Ushbu metodologiyalar turli matematik tushunchalar, yondashuvlar va muammolarni hal qilish strategiyalarini solishtirish, ularning nisbiy kuchli va zaif tomonlarini tushunish, shuningdek, matematikani o'qitish va o'rganish bo'yicha eng yaxshi tajribalarni aniqlashni o'z ichiga oladi.⁶

Komenskiy tarbiyaning tabiatga uyg'unlik masalasida hamma narsaning asosi 4 ta deydi. Masalan: Olam 4 narsadan yuzaga kelgan, ya'ni; yer, suv, havo, yorug'lik. Dunyoning rivojlanishi ham 4 qismga bo'linadi, bular: bahor, yoz, kuz, qish. Insonning rivojlanishi ham 4 davrga bo'linadi; go'daklik, bolalik, o'smirlik, etuklik. Shuningdek ta'lim jarayoni ham 4 ga bo'linadi; maktabgacha tarbiya, boshlang'ich ta'lim, o'rta ta'lim, oliy ta'lim.

Umumta'lim g'oyasi. Komenskiy yashagan davrda hammani o'qishga tortish shart emas, qobiliyatli kishigina o'qishi kerak, degan g'oya mavjud edi. Komenskiy esa o'qishga hammaning tortilishini, hamma o'z ona tilida umum boshlang'ich ta'lim olishi kerakligini uqtiradi. Umumta'lim to'g'risida gapirganda ayollarni ham hisobga oladi. O'sha davrda xotin-qizlar uchun o'qish juda katta muammo edi. Shu tufayli ulug' pedagog bu masalani ilgari surdi.

Komenskiy o'z asarlarida tarbiyaning maqsadi kishini mangulik dunyosiga tayyorlash ekanligi va buni uch xil tarbiya orqali amalga oshirish mumkinligini uqtiradi. Bular:

1. Aqliy tarbiya.
2. Axloqiy tarbiya.
3. Diniy tarbiyalardir.

Bular bola tug'ilganidan 24 yoshiga kungacha amalga oshiriladi, bu vaqt mobaynida bola har biri 6 yildan bolgan to'rt maktabni o'qib tugatishi kerak, deb hisoblagan ulug' pedagog.

Komenskiyning bolani yoshini davrlarga bo'lishi. Komenskiy tabiiylik prinsipiga amal qilib, bola yoshini 4 davrga bo'ladi.

1. Tugaganidan 6 yoshgacha - ona maktabi. Bu davrda bolaning sezish organlarini o'stirishga, bolaning qabul qilishini, atrofda dunyo bilan tanishtirishga katta ahamiyat berish lozim. Bolani mehnatga o'rgatish, o'z-o'ziga xizmat qilishga jalb etish kerak. Ona boladagi axloqiy tarbiyaning asoslarini, to'g'rilik, haqqoniylik, mehnatni sevish va boshqalarni vujudga keltiradi. Ona maktabi bog'cha yoshidagi bola tarbiyasini ko'zda tutadi.

2. 6-12 yoshgacha - xalq maktabi yoki ona tili maktabi. Bunda o'quvchi esda saqlashi, so'zlashga o'rganishi, yozish, boshlang'ich maktab ko'nikmasini hosil qilishi kerak. Buning uchun geometriya, geografiya, tabiiyot fanlarini o'rganishi lozim.

3. 12-18 yoshgacha - gimnaziya. Bu o'quv yurtining vazifasi bola tushunchasini, tafakkur qobiliyatini o'stirishdan iborat bo'lib, unda klassik tillar, tabiiyot bilimlari, axloq, ilohiy fanlar o'qitilishi kerak.

4. 18-24 yoshgacha - Universitet. Akademiya. Bu o'quv yurtlari o'quvchining irodasini, shaxsini bir butun o'stirishi lozim.

Shunday qilib, maktab Komenskiy qarashida o'quvchilarni o'ylashga, harakatlantirishga, masalalarni amalda mustaqil yecha bilishga, o'quvchilarni so'zlashga, o'z fikrini to'g'ri ifoda qilishga va isbotlab berishga o'rgatmoqchi shart.

- Mehnat kishini ulug'laydi, - deydi Komenskiy. - Shuning uchun mehnatga ham yoshlikdan o'rgatish dardor.

Komenskiyning pedagogik nazariyasida didaktika katta o'rinni egallaydi.

Komenskiy o'zining «Buyuk didaktika» asarida maktabda o'qitish tizimini amalga oshirishda quyidagi didaktik tamoyillarga amal qilishni tavsiya etadi.

1. Ko'rgazmalilik tamoyili;
2. Onglilik tamoyili;
3. Izchillik va tizimlilik tamoyili;
4. Mashq qilish, bihm va malakalarni puxta egallash tamoyillari.

1. Ko'rgazmalilik tamoyili - Komenskiy ko'rgazmalilik tamoyilini nazariy jihatdan isbotlab, mufassal bayon qilib bergan.

Ko'rgazmalilikni o'qitishning «Oltin qoidasi» deb ataydi u. Bu tamoyilda: a) bolaga real narsalarni ko'rsatish, b) dunyoni rasmlar orqali tushuntirish, v) narsalarning modelini ko'rsatish, g) o'qituvchining o'zi o'rganilayotgan materialni chuqur bilishga va esda uzoq vaqt saqlanishga olib keladi.

2. Onglilik tamoyili. Komenskiy onglilik tamoyilini ilgari surar ekan, o'qitishda ma'no-mazmunini tushunmay, og'zaki yodlashga qarshi chiqadi. «Aql-idrok bilan yaxshi tushunib olingan narsadan boshqa hech bir narsani zo'rlab yodlatmaslik lozim». O'quvchilar «O'rganilayotgan narsa kundalik hayotda qanday foyda yetkazishini o'qituvchi yordamida anglab olishlari kerak. Shu bilan hodisalarning sabablarini anglatmoq, har bir narsani to'la tushuntirib bo'lguncha, shu narsa ustida to'xtatmoq kerak» deb yozadi u.

3. Komenskiy ta'limning tizimli o'quvchilarga asosiy qoidalar tariqasida lo'nda bayon qilinishi kerak. O'qitishda dalillardan xulosalarga, misollardan qonunlarga o'tish, dalillar va misollarni qoidalar tizimiga solib, umumlantirib berish lozim, aks holda hodisalarning tizimsiz uyumi hosil bo'lib qoladi. Konkretidan abstraktga, osondan qiyonga, umumiydan xususiyga o'tish kerak; avval narsa, ya'ni hodisaga umumiy tushuncha berib, keyin uning turli tomonlarini alohida o'rganish kerak deb hisoblaydi. Izchillik tamoyili - fan asoslarini izchil bayon qilish va sistemali tarzda o'rgatish. Izchillik tamoyilida, kun, oy va yilga vazifa o'qituvchi va uni amalga oshirish uchun intilish kerakligi aytiladi. Bunda aniq vaqtning belgilash, o'qituvchi yoshiga mos bo'lishi, material izchillik bilan o'rganilishi va keyingi o'tiladigan materialga yo'l ochish kerak.

Komenskiy materialni mustahkam, asosli o'zlashtirishga katta ahamiyat berib, «mustahkam asos» vujudga keltirish, o'qitilayotgan narsalarni bir-biriga bog'lagan holda olib borish lozim, deydi. O'tilgan mavzuni mashq qildirish va takrorlatish o'quvchilarning mustahkam o'zlashtirishiga olib keladi.

Darslarda turli texnologiyalardan foydalanish uni samaraliroq o'tishini ta'minlashini ta'kidlaydi. Misol uchun matematika darslarini tashkil etishda raqamli texnologiya elementlaridan foydalanish o'rganishni yanada samarali va qiziqarli qiladi. Onlayn simulatsiyalar, raqamli oq taxtalar, animatsiyalar, videolar va interaktiv o'yinlarni birlashtirish ayniqsa hozirgi davrda juda katta ahamiyatga ega.⁷

Sinf - dars tizimi. Komenskiy o'qituvchi butun sinf bilan jamoa bo'lib ish olib borishini, ya'ni sinf - dars tizimida o'qitishni olib borishni tavsiya etadi. Dars vaqtida o'tgan darsni qaytarish, yangi mavzuni tushuntirish, mustahkamlash, uyga vazifa berish kerakligini ko'rsatadi. Darsni rejalashtirib o'tish to'g'risida ko'rsatma berar ekan har bir darsning o'z mavzusi va o'z vazifasi bo'lishi lozimligini aytadi. O'qituvchi o'quvchilarning dars mashg'ulotlarida faol qatnashishlarini ta'minlashi, kuzatib borishi, sinfda intizom saqlanishi kerakligini uqtiradi. O'quv jarayonini tashkil qilishni haddan tashqari oshirib yuborib, o'qituvchi bir vaqtda 300 o'quvchi bilan dars olib borishi mumkin, deb hisoblaydi. O'qituvchi o'ziga yaxshi o'quvchini yordamchi qilib olishi mumkinligini aytadi.

U maktabda o'quv yili va uni o'quv choraklariga bo'lish, ta'tillar berilishini joriy qildi. O'quv kunini (ona tili maktabida 4 soat, lotin maktabida 6 soat) belgilab berdi. O'quvchilar maktabga bir vaqtda qabul qilinib, o'qish kuzda (sentyabrda) boshlanishi kerak, deb hisoblaydi.

Komenskiy darslik qanday bo'lishi to'g'risida qimmatli fikrlar aytib, o'z zamonasi uchun namunali bo'lgan bir necha darsliklar yozdi. O'zining nazariy fikrlarini darsliklarida amalga oshirdi. U darslikda o'quv materiallari yetarli bo'lishi, qisqa, mazmunli, tushunarli, izchil va

⁶ Otto, M., & Thornton, J. (2023). MATEMATIKANI O'QITISHDA QIYOSIY USULLAR VA O'QUV TEXNOLOGIYALARI. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 9, 241-244.

⁷ Otto, M., & Thornton, J. (2023). MATEMATIKA DARSLARINI TASHKILLASHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYA ELEMENTLARIDAN FOYDALANISH. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 103-104.

oddiy, bolalarga tushunarli tilda yozilishi, rasmlarga boy bo'lishi, bolalarning yoshiga qarab ravshan bayon etilishi shart, deb hisoblagan. Bu fikrlarni o'zining «Tillar va hamma fanlarning ochiq eshigi» hamda «Hislar vositasi bilan idrok qilinadigan narsalarning suratlari» kabi darsliklarida bayon etadi.

«Tillar va hamma fanlarning ochiq eshigi» darsligini o'zining didaktik tamoyillariga amal qilgan holda tuzdi. Darslik bolalar tushuna oladigan bilimlar bilan boyitilgan.

«Hislar vositasi bilan idrok qilinadigan narsalarning suratlari»ni boshlang'ich bilimlarning bolalar uchun yozilgan ensiklopediyasi deyish mumkin. 150 ta surat bilan berilgan qisqa maqolalar tabiat haqida (olam, geografiyaga doir, o'simliklar, hayvonlar, inson tanasi haqida), odamning faoliyati haqida (kasb-hunar, qishloq xo'jahigi, madaniyat), ijtimoiy hayot haqida (davlat boshqarmalari, sud haqida) ma'lumotlar beradi. Bu kitob ko'p tillarga tarjima qilindi, boshlang'ich ta'lim uchun 150 dan ko'proq xizmat qildi.

Buyuk didaktika (Didactica Magna) - 1657 yilda nashr etilgan ushbu asar zamonaviy ta'lim nazariyasi va amaliyotiga asos soldi. Ko'pincha zamonaviy ta'limning otasi deb ataladigan Komenskiy zamonaviy ta'lim tizimlarida rezonanslashda davom etadigan innovatsion g'oyalarni kiritdi.

«Buyuk didaktika» ning asosiy g'oyalari:

Umumiy ta'lim: Komenskiy umuminsoniy ta'limni yoqlab, ta'lim ularning ijtimoiy mavqei, jinsi va kelib chiqishidan qat'iy nazar, barcha bolalar uchun mavjud bo'lishi kerakligini ta'kidlaydi. U har bir bola ta'lim olish huquqiga va o'rganish imkoniyatiga ega deb hisoblardi.

Sezilar orqali o'rganish: Komenskiy o'rganishda hissiy tajribaning muhimligini ta'kidlaydi. U ta'lim mavhum tushunchalarni tushunarliroq qilish uchun ko'rgazmali qurollar, amaliy mashg'ulotlar va hayotiy misollar yordamida jismoniy dunyo bilan to'g'ridan-to'g'ri ta'sir o'tkazishni o'z ichiga olishi kerakligini ta'kidlaydi.

Tabiiy rivojlanish: Komenskiy falsafasida tabiiy rivojlanish g'oyasi markaziy o'rinni egalladi. U ta'lim bolalarning tabiiy rivojlanish bosqichlarini kuzatib borishi, ularning kognitiv va hissiy o'sishiga mos keladigan tarzda o'rganishga imkon berishi kerak deb hisoblardi.

Ketma-ket mashg'ulotlar: Komenskiy ta'limga tizimli va tizimli yondashuvni taklif qildi. U o'rganishning ketma-ket va yig'indisi bo'lishini ta'minlash uchun o'rganish bosqichlarining ketma-ketligini belgilab berdi, har bir oldingisiga asoslanadi. Ushbu metodologik yondashuv bilimlarni saqlash va tushunishni yaxshilashga qaratilgan.

Faol o'rganish: Komenskiy faol o'rganishni ta'kidlab, talabalarni o'z ta'limlarida faol ishtirok etishga undadi. U ishtirok etish va o'zaro ta'sir ma'lumotni passiv qabul qilishdan ko'ra samarali o'rganishning kaliti ekanligiga ishonadi.

O'qituvchining roli: Komenskiy o'qituvchi roliga katta ahamiyat bergan. U o'qituvchilarga bilimni oddiygina uzatuvchi emas, balki o'rganishning murabbiyi va yordamchisi sifatida qaragan. O'qituvchilar har bir talabaning ehtiyojlarini qondirish uchun o'z usullarini ilhomlantirishi, qo'llab-quvvatlashi va moslashtirishi kerak edi.

Axloqiy va diniy tarbiya: Komenskiy akademik bilim olishdan tashqari, axloqiy va diniy ta'limning muhimligini ta'kidlaydi. U ta'lim fazilat va axloqiy yaxlitlikni tarbiyalashi, o'quvchilarni jamiyatning mas'uliyatli va axloqli a'zolari sifatida tayyorlashi kerak, deb hisoblagan.

Yalpi ta'lim: Komenskiy o'quvchilarning intellektual, jismoniy, hissiy va ma'naviy rivojlanishiga yo'naltirilgan ta'limga yaxlit yondashuvni ilgari surdi. U inson xarakterini va qobiliyatini har tomonlama rivojlantiruvchi mutanosib tarbiyaga intildi.

Global istiqbol: Komenskiy ta'limning global qarashlariga amal qildi. U turli xalqlar va madaniyatlar o'rtasida tinchlik va o'zaro

tushunishni rivojlantirish uchun ta'lim salohiyatiga ishongan. Uning g'oyalari zamonaviy global fuqarolik kontsepsiyasini bashorat qildi.

Amaliy foydalanish: Komenskiy bilimlarni amalda qo'llashga urg'u bergan. U ta'lim faqat nazariy bilimlar bilan cheklanib qolmay, balki o'quvchilar hayotiy vaziyatlarda qo'llashi mumkin bo'lgan amaliy ko'nikmalarni ham o'z ichiga olishi kerakligini ta'kidlaydi.

Ta'sir va meros: «Buyuk didaktika» ta'lim nazariyasi va amaliyotining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatdi. Komenskiy g'oyalari keyingi ta'lim islohotchilari va faylasuflariga, jumladan, Iogann Geynrix Pestalozsi, Fridrix Frobel va Jon Dyuga ta'sir ko'rsatdi. Umumjahon ta'lim, faol ta'lim va bolalarning tabiiy rivojlanishiga alohida e'tibor qaratgani ko'plab zamonaviy ta'lim amaliyotlari va islohotlariga asos soldi.

Shunday qilib, Yan Amos Komenskiy butun dunyoda pedagogika ilimga asos solib maktabning taraqqiyotiga katta ta'sir ko'rsatdi.

Komenskiyning ta'limni uzluksiz, inklyuziv va yaxlit jarayon sifatida qarashi butun dunyo bo'ylab o'qituvchilarni ilhomlantirishda davom etmoqda. Uning ijodi ilg'or g'oyalarining doimiy dolzarbligini ta'kidlab, ta'lim-tarbiya tafakkuri tarixida tamal tosh bo'lib qolmoqda.

Xulosa va takliflar: Xulosa qilib aytganda, ta'lim-tarbiya jarayonida buyuk allomalar bebaho asarlaridan to'g'ri foydalana olish, ma'naviyatimizni yuksaltiradi va komil inson shaxsini shakllantirishda ham muhim hissa qo'shadi. Tarbiya vazifalari va mazmuni shaxsning milliy va umumbashariy qadriyatlarini o'rganishi, uning intellektual (aqliy), fuqarolik, ma'naviy-axloqiy, jismoniy, mehnat, iqtisodiy, ekologik, estetik tarbiyani shakllantirish bugungi kunda muhim ahamiyat kasb etadi.

Komenskiy nazariyasini o'rganish shaxsga tabiat va jamiyat taraqqiyoti to'g'risidagi bilim asoslarini berish, uning aqliy (bilish) qobiliyati, tafakkurini shakllantirishga yo'naltirilgan pedagogik faoliyat jarayoni bo'lib, shaxs tomonidan tabiat, jamiyat, shuningdek, inson tafakkuri haqidagi bilimlarni o'zlashtirish, unda ilmiy dunyoqarashni shakllantiradi.

Komenskiy ta'kidlagan aqliy tarbiya yuksak ma'naviy va axloqiy sifatlariga ega shaxsni tarbiyalashda etakchi o'rin tutadi. Bilimlar tizimini ongli ravishda o'zlashtirish mantiqiy fikrlash, hotira, diqqat, idrok etish, aqliy qobiliyat, mayillik va iqtidorni rivojlantirishga ko'maklashadi.

Hadislarda aytilganidek: «Ilmga ilm olmoq yo'li bilan erishilgandir. Ilmu hunarni Xitoyga borib bo'lsa ham o'rganinglar. ... Ilm egallang. Ilm sahroda do'st, hayot yo'llarida tayanch, yolg'iz damlarda yo'ldosh, baxtsiz daqiqalarda rahbar, qayg'uli onlarda madadkor, odamlar orasida zebu-zaynat, dushmanlarga qarshi kurashishda quroldir». Shuningdek, «Ilm olmoqqa intilish har bir musulim va musulima uchun farzdir» deyiladi. Shu sababli oliy ta'lim tizimida ushbu fanga oid mavzularning keng yoritilishi taqozo etiladi.

Maqolada yoritilgan mavzularda Komenskiy davrining pedagogikaga ta'siri va zamonaviy ta'lim tafakkurini shakllantirishda ma'rifatparvarlik davrining roli kiradi.

Komenskiyning pedagogik nazariyasiga alohida e'tibor qaratilgan bo'lib, unda universal ta'lim, interfaol o'qitish usullari va o'quvchilarning individual ehtiyojlariga e'tibor qaratilgan.

Tarixiy matnlarni, birlamchi manbalarni har tomonlama o'rganish va ilmiy izlanishlar natijasida o'quvchilar pedagogikaning vaqt o'tishi bilan qanday rivojlanganligi va Komenskiy g'oyalari zamonaviy ta'lim amaliyotiga qanday ta'sir ko'rsatishda davom etayotgani haqida chuqur tushunchaga ega bo'lalilar. Pedagogika fanining ushbu boy tarixini o'rganish orqali talabalar o'zlarining o'qitish metodologiyasi va yondashuvlari haqida ma'lumot beradigan qimmatli tushunchalar bilan tanishib chiqadilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Mirziyoev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. -T.: "O'zbekiston" NMIU, 2017. -592 b.
2. Ibragimov X.I., Abdullayeva Sh.A. Pedagogika nazariyasi. - T.: "Fan va texnologiyalar" nashriyoti, 2008.
3. Graves, F. P. (1912). Great Educators of Three Centuries.
4. Keatinge, M. W. (1910). The Great Didactic of John Amos Comenius
5. Beneš, Z. (1970). The Influence of Comenius on Modern Education.
6. Filip, J. (1993). Comenius' Educational Concepts in the Context of Modern Didactics.
7. Otto, M., & Thornton, J. (2023). MATEMATIKA DARSLARINI TASHKILLASHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYA

ELEMENTLARIDAN FOYDALANISH. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 103-104.

8. Boltaev K. K., qizi Azimova T. E. Description of Real AW*-Factors of Type I //EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION. - 2022. - T. 2. - №. 2. - C. 413-421.

9. Otto, M., & Thornton, J. (2023). MATEMATIKANI O'QITISHDA QIYOSIY USULLAR VA O'QUV TEXNOLOGIYALARI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 9, 241-244.

10. qizi Azimova, T. E. (2023). ECONOMIC DIRECTIONS IN TEACHING MATHEMATICS. Intent Research Scientific Journal, 2(4), 54-56.

11. Raxmonova, V. (2023). THE ROLE AND PLACE OF MATHEMATICAL MODELS IN TEACHING STUDENTS TO

SOLVE OPTIMIZATION PROBLEMS. *Modern Science and Research*, 2(4), 592-597.

12. Raxmonova, N. (2024). OLIY MATEMATIKANI O 'QITISHDA ZAMONAVIY METODLARDAN FOYDALANISH. *Universal xalqaro ilmiy jurnal*, 1(1), 9-14.

13. RAKHIMOV, A., RAXMONOVA, N., & SALLEH, Z. (2023). A CONNECTION BETWEEN RICKART REAL C^* -ALGEBRA AND ENVELOPING RICKART C^* -ALGEBRA

14. Tojiyeva, M. M. (2022). BIZNESNI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI HAMDA UNI BAXOLASHNING USLUBIY YONDASHUVLARI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 5, 52-58.

15. Tojiyeva, M. M. Q., & Abdullayev, A. A. U. (2021). The use of modern technologies in statistical data collection. *Asian Journal of Multidimensional Research*, 10(12), 752-757.

16. Elmurodov, M. N., & Tojiyeva, M. M. (2023). KICHIK BIZNES SUBYEKTLARI FAOLIYATINI

TASHKILLASHTIRISHDA MOLIYAVIY HISOBNING AHAMIYATI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 44-47

17. Kamoldinovna, S. Y. (2023). TURISTIK MAHSULOTLAR VA XIZMATLARNI DIVERSIFIKATSIYALASHNI BOSHQARISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 8, 66-69.

18. Otto, M., & Thornton, J. (2023). TALIM JARAYONLARINI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA SAMARADORLIGINI OSHIRISH: onlayn o'yinlar. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 9, 204-208.

19. Kamoldinovna, S. Y. (2023). TURISTIK MAHSULOTLAR VA XIZMATLAR MOHIYATIGA YONDASHUVLAR VA ULARNI DIVERSIFIKATSIYALASH JARAYONINING NAZARIY-USLUBIY JIHATLARI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 358-362.